

Instagram: stela_knjige

Facebook: stela

www.stelaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA

Nguyễn Phan Quế Mai

THE MOUNTAINS SING: A Novel

Copyright © 2020 by Nguyễn Phan Quế Mai

Published by arrangement with Algonquin Books of Chapel Hill, a division of
Workman Publishing Co., Inc., New York.

Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2022

ZA IZDAVAČA

Marko Sabovljević

UREDNIK

Marina Sabovljević

LEKTURA I KOREKTURA

Lidija Cenić

DIZAJN KORICA

Tatjana Jović

SLOG I PRELOM

Studio Znak

ŠTAMPA

Alpha print, Zemun

TIRAŽ

1.000

IZDAVAČ

Publik praktikum, imprint Stela

Dobrovoljačka 10/I, Zemun

office@publikpraktikum.rs

011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA

2022

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

ISBN 978-86-6035-991-1

COBISS.SR-ID 72110089

Recenzije

„Opčinjavajući, uzbuđljiv roman... Ke Mai obuzdava svoju sagu s pesničkom disciplinovanosti, vešto oblikujući šture, nemilosrdne rečenice koje uzdiže svojim poetskim osećajem za lepotu u najočajnijim okolnostima... *Planine pevaju* je roman koji na mnogo načina leči istorijske rane.”

The New York Times Book Review

„Blistava, složena porodična priča koja obuhvata skoro ceo vek vijetnamske istorije, od francuskog kolonijalnog perioda preko dolaska na vlast komunističkog Vijetmina, podele na Severni i Južni Vijetnam, Vijetnamskog rata, pa sve do danas. Naizmenično kazivanje Diju Lan, rođene 1920, i njene unuke Huong, rođene 1960, podseća na višeglasno horsko izvođenje.”

NPR

„Raskošna priča koja govori o vijetnamskom životu u okviru bogate istorije poput nacionalnih epova kao što su *Priča i Kieuu* i *Ilijada*. Širokog zahvata i dubokih osećanja, *Planine pevaju* budi nadu, nepokolebljivo ispitujući prošlost i smelo pripovedajući o sadašnjosti.”

Ošen Vuong, stipendista Makarturovog fonda i autor knjige
On Earth We're Briefly Gorgeous

„Dobra književnost oslobađa nas stega sopstvene kože, omogućavajući nam da se poistovetimo s junacima i svet sagledamo njihovim očima. Čitajući ovaj roman dirnuli su me autorkini prelepi, čak pesnički opisi postojane hrabrosti. To mi je omogućilo da bolje shvatim rat u kojem sam se borio.”

Karl Marlantes, autor bestslera *Matterhorn*,
What It Is Like to Go to War i *Deep River*

„Vijetnamska pesnikinja dočarava istoriju i sudbinu u sjajnoj priči koja odjekuje kroz naraštaje dok se jedna porodica bori s psihičkim posledicama rata.”

O, Opra magazin

„*Planine pevaju* je epska priča o bolnoj istoriji Vijetnama u 20. veku, širokog obuhvata, ali pripovedački intimna. Kroz patnje jedne porodice autorka nas upoznaje sa užasima gladi, rata i klasne borbe. Međutim, ona nam u ovom dirljivom i opčinjavajućem romanu prikazuje i posleratni Vijetnam, zemlju nade i obnove, dom ljudi koji nikad nisu odustali.”

Viet Tan Nguyen, dobitnik Pulicerove nagrade,
autor knjige *The Sympathizer*

„Raskošna saga... Smenom lirizma i brutalne stvarnosti Ngujen Pan Ke Mai pruža nam upečatljiv pogled iznutra na Vijetnam.”

People

„Raskošna priča Ngujen Pan Ke Mai iz stranice u stranicu dokazuje da se uprkos ratnim tragedijama i šokantnoj ružnoći, ljudska želja za praštanjem i obnovom uzdiže visoko poput planina. Nezaobilazno štivo za Vijetnamce i vijetnamske Amerikance koji žele da shvate svoje babe, dede i roditelje koji su preživeli Vijetnamski rat.”

Tana Lai, dobitnica Nacionalne književne nagrade,
autorka knjiga *Inside Out & Back Again* i *Butterfly Yellow*

„Veličanstvena potvrda čvrstine ljudskog duha.”

Džulija Alvarez, autorka bestselera
In the Time of the Butterflies i *Afterlife*

„Očaravajući, žestok, strastven, potpuno autentičan i duboko human roman. Nemam reči kojima bih ga dovoljno pohvalila!”

Lin Novicki, koproducent dokumentarnog filma *The Vietnam War*

„Naučila sam mnogo toga što je trebalo da znam o Vijetnamu... Ova knjiga je pre svega jedan od najznačajnijih doprinosa književnosti.”

Natali Džener, autorka međunarodnog bestselera *Društvo Džejn Ostin*

„Sjajna knjiga... Toliko me je oduševila da sam jedan primerak poslala mami, a moja mama ima osamdeset pet godina!”

Andrea Ngujen, autorka bestselera *The Pho Cookbook*

„Moćan, epski istorijski roman u čijoj je pozadini vijetnamski sukob sagledan očima običnih ljudi.”

Časopis Ms.

„Strana priče o američkom ratu u Vijetnamu koja je nedostajala.”

Minneapolis Star Tribune

„Dirljiv i živ prikaz brutalnog dela vijetnamske istorije iz perspektive koja se veoma retko nudi u inostranstvu: iz perspektive samih Vijetnamaca. Oštro podsećanje na to kako ti ratovi, kao i svi drugi, gutaju i odnose i krive i nevine.”

Dorin Baingana, autorka knjige *Tropical Fish: Stories out of Entebbe*

„Epska panorama... Poput dela Duonga Tu Huonga koji zaslužuje Nobelovu nagradu, ova knjiga oživljava ključni deo Vijetnamske istorije iznutra. Nemoguće je da vas ova knjiga ne dirne u dušu.”

Literary Hub

„Knjiga epskog obuhvata koja slavi ljudski duh. *Planine pevaju* je priča koju nećete lako zaboraviti.”

PopSugar

„Inteligentna struktura, često evokativno pisanje, ubedljivi i veoma dirljivi likovi, a cela priča duboko privlačna. A ovo je prvi roman! Zadivljujuće.”

Sara Mejtland, autorka knjige *Daughter of Jerusalem*,
dobitnica nagrade „Somerset Mom”

„Ovaj poetični roman ilustruje kako žrtva predaka odjekuje kroz naraštaje.”

Real Simple

„Nadahnuti stvarnim događajima, priča Ngujen Pan Ke Mai će u jednakoj meri uzbuditi, zapanjiti i užasnuti čitaoca. Nadahnuće ga i svojim prikazom junaštva običnih ljudi vođenih željom za životom i njihovog opstanka u nemogućim uslovima.”

Filip Kavani, autor dečjih romana

„Ngujen piše božanstveno i živopisno. Dok čitate osećate miris tamjana i jela koja se kuvaju u loncima oko junaka, trčite s njima, krijete se s njima, osećate žareći bol u bosim stopalima, tugujete s njima, osećate njihov bes što su napadnuti i svedočite traumi koja razara njihove mirnodopske živote dok ih stiže udarac za udarcem... Ova knjiga je u nekim delovima skoro nepodnošljivo brutalna, ali onda tok priče i pripovedanja skreće u smeru koji vam daje nadu. Zatim na talasu čvrstine gurate do sledeće krize i sve tako dok se ne primaknete kraju sa čežnjivom željom da priča potraje još malo kako biste bili svedok boljeg života odrasle Huong.”

Pittsburgh Post-Gazette

„Ke Maine živopisne slike i jednostavnost pripovedanja daju romanu silinu i upečatljivost u opisivanju dubokog, iznijansirano pejsaža.”

BookPage

„Istorijski roman koji oslikava snagu Vijetnamaca suočenih s nedaćama... Pročitavši knjigu još više sam počeo da cenim hrabrost i snalažljivost vijetnamskog naroda.”

Washington Independent Review of Books

„Moćan portret Vijetnama utkan u generacijsku priču o ljubavi, gubitku i pre svega volji za životom. Iskrena, privlačna i puna nade, *Planine pevaju* je zadivljujuća istorijska fikcija koja otkriva davno zaboravljenu istoriju.”

Paperback Paris

„U *Pesmi planina* Ngujen Pan Ke Mai je našla istinski i jasan glas na engleskom, bogat i ubedljiv onako kako to ponekad polazi za rukom samo onima kojima je engleski drugi jezik.”

Brus Vigl, finalista među kandidovanima za Pulicerovu nagradu
i autor memoarskog bestseler *The Circle of Hanh*

„Majstorski debi... Ngugen piše živopisno, sa dubokim psihološkim uvidom... [i] opisuje duševne rane i posledične poremećaje porodičnih odnosa sa srceparajućom jasnoćom... Ngugen piše o vijetnamskoj istoriji s razumevanjem i humanošću koji *Pesmu planina* svrstavaju među najbolje vijetnamske romane našeg doba.”

DiaCRITICS

„Ubedljivo prikazane Mainim neposrednim, iskrenim pripovedanjem, baka Diyu Lan i unuka Huong na smenu kazuju mučnu porodičnu priču koja u suštini predstavlja potragu za sklalom u vremenima previranja... Uvodne izdaje i suptilni tonovi očaja, uvek uzmiču pred pobeđničkom, predivnom pesmom... Uprkos gladi, bombardovanju i pogubljenjima, *Planine pevaju* celim tokom uspeva da zadrži osećaj uzvišenosti. Maina nežna proza uvek se vraća na baku Diyu Lan, njen postojani sklad sa zemljom, na njenu istoriju i na istoriju celog čovečanstva.”

PopMatters

„*Planine pevaju* oživljava vijetnamsku kulturu ukorenjenu u predivnom jeziku i tradiciji.”

The Campus

„Srceparajuća i neumoljiva priča... Iskreno i dirljivo ljubavno pismo upućeno vijetnamskom narodu, omaž njihovoj posvećenosti sećanju u bolnim vremenima i posle njih.”

The Arts Fuse

„Saga koja oduzima dah prati nekoliko naraštaja porodice Tran kroz burni vijetnamski dvadeseti vek. Poetsko oko Ke Mai osvetljava složenu stvarnost života praćenog razornim sukobom i gubicima. *Planine pevaju* je živopisno, opčinjavajuće i majstorsko pripovedanje.”

Blog The Magic Word

„Ke Mai je napisala knjigu za sva vremena koja govori o gubitku i patnji, ali i o pobedi. Svesno ili ne, Ke Mai je progovorila u ime generacija odraslih van Vijetnama, u ime miliona ljudi proteranih bombama, oteranih u podzemlje, primoranih da beže i očajno željnih da prežive, ljudi koji su ljudi, a opet lucidni u svojoj želji ne samo da pobegnu i prežive već da na kraju nadžive i zamene američku ratnu mašinu. Ova knjiga je i za Amerikance. To nikako nije naše ogledalo već prozor, pogled u ono što smo uradili i što mnogima nastavljamo da radimo.”

CounterPunch

„Epska priča o porodici i vijetnamskoj istoriji.”

Orange County (CA) Register

„Postoji dobar razlog što je autorka *Planine pevaju*, njenog prvog romana na engleskom, nagrađivana pesnikinja Ngugen Pan Ke Mai proglašena ‘jednim od

najuzbudljivijih pisaca koji su se pojavili u posleratnom Vijetnamu. Ova knjiga, ukratko, oduzima dah... Dekadentna i srceparajuća, podjednako bujna i živa u svom neobičnom okruženju... Mislim da će do kraja mog života ostati jedna od najdirljivijih knjiga koje iz korena menjaju pogled na svet."

The Nerd Daily

„Opčinjavajuća priča o porodici, nedaćama, ratu, gubitku i trijumfu... Poput Min Jin Li i Lise Si, Ngujenova iskazuje raskošan i upečatljiv pripovedački dar, s lakoćom prebacujući čitaoca u drugi svet, budeći u njemu želju za nastavkom. Ovo je možda prvi roman Ngujen Pan Ke Mai koji je ovde objavljen, ali nadamo se da neće biti poslednji."

Library Journal

„Ke Mai kazuje priču o ratu koji je razorio Vijetnam i o naraštaju izgubljenom zbog tog rata, preplicući dve predivne pripovedačke niti predstavnica mlađeg i starijeg naraštaja jedne porodice. Ova knjiga je čin ljubavi, saosećanja i na kraju isceljenja i preko je potrebna svima koji su preživeli rat."

Thi Bui, autor knjige *The Best We Could Do*

„Očaravajuća priča o jednoj porodici i menama njene sudbine u Vijetnamu tokom pola veka, ispričana elegantno i privlačno. Ngujen posebno vešto utkiva narodne priče i aforizme, ubedljivo prenoseći atmosferu mesta o kojem govori. Bogata i maštovita priča o vezama prekinutim sukobom."

Kirkus Reviews

„Ngujen Pan Ke Mai je napisala divnu, složenu priču o životu više naraštaja jedne vijetnamske porodice koja pokušava da savlada ratne nedaće. *Planine pevaju* je prelepa priča o tome kako sačuvati ono najvažnije – porodicu – i o istrajnosti i hrabrosti. Ispričana je sa sigurnošću majstorskog pripovedača sa dušom pesnika. Velika i složena priča, prava čitalačka poslastica."

Lari Hajneman, autor knjige *Paco's Story*,
dobitnik Nacionalne književne nagrade

„Lirski, raskošno... Suptilnim jezikom Ngujen sjajno ispituje granice između onoga što pisac deli sa svetom i onoga što ostaje između članova porodice. Ovo fenomenalno, bespoštedno ljubavno pismo Vijetnamu dirnuće čitaoca."

Publishers Weekly

„Priča o gubitku i tuzi, o čežnji za mirom i normalnošću, a iznad svega, o trijumfu nade nad očajem, ispričana autentičnim glasovima čvrste i snalažljive bake i njene unuke."

Mej Eliot, autorka knjige *The Sacred Willow:
Four Generations in the Life of a Vietnamese Family*

„U posljednje dve decenije podarena su nam dela vijetnamskih pisaca koji su nas upoznali sa unutrašnjim svetom onih koje su Amerikanci dosad videli samo kao pozadinu sopstvenih priča. Ngujen Pan Ke Mai ne samo što obogaćuje taj veliki opus već ga smelo prevazilazi.”

Vejn Karlin, autorka knjige *Wandering Souls*, dobitnica
Nagrade vijetnamskih veterana Amerike za izuzetnost u umetnosti

„Zloslutna priča o dvadesetovekovnom Vijetnamu ispričana kroz živote četiri naraštaja jedne porodice... Ke Mai je pesnikinja, autorka i prevodilac čija su brojna dela objavljena na vijetnamskom. Njen prvi roman na engleskom nalazi ravnotežu između ratnih razaranja i iskupljujućih trenutaka iznenađujuće ljudskosti.”

Booklist

„Duboke ljudske veze s porodicom, mestom i uspomenama opisane su na način koji je često srceparajući, ali pokazuje snagu i istrajnost tih veza. Ovo je knjiga koja odiše duhovnošću i najdubljim životnim silama, među kojima je i ljubav. Jedva čekam dan kad ću ovu knjigu predati u ruke čitalaca.”

Rik Simonson, *Elliott Bay Book Company*, Sijetl

„Spisateljica i pesnikinja... pripoveda sveobuhvatnu generacijsku priču koja počinje dvadesetih godina dvadesetog veka u Vijetnamu i nastavlja se kroz skorije ratove. Međutim, velika istorijska priča je u drugom planu u odnosu na porodične odnose i vidimo kako se različite generacije nose s ratnim nedaćama.”

The Washington Post

„Ova dirljiva saga općinila je čitaoce svojim autentičnim i lirskim pripovedanjem.”

Boston Public Radio

„Zapanjujuće... Knjiga puna živopisnih likova i upečatljivih opisa vijetnamskih pejzaža, kako urbanih tako i ruralnih... Sadrži i važnu istorijsku lekciju o Vijetnamskom ratu koja nije često dostupna američkim čitaocima.”

The Vietnam Veterans of America Book Review

„Ke Mai nam otvara prozor ka drugoj strani jednog kontroverznog rata i bilo bi dobro da razmislimo o poukama koje nam daju njeni junaci.”

The Seattle Book Review

„*Planine pevaju* mi je oduzela dah. Dirnula me je do srži. Bio sam potresen, dirnut i, uprkos tragedijama opisanim u knjizi, bio sam nadahnut.”

WPSU Penn State Radio

Međunarodne recenzije

„*Planine pevaju* ne samo što jasno prikazuje patnje, gubitke i podele koje donosi rat već i veliča porodičnu ljubav, vrednost nade i čovekoljublja.”

Tuđi Trč News (prevedeno s vijetnamskog)

„Vijetnamski roman koji je dirnuo zapadne čitaoce.”

BBC News (prevedeno s vijetnamskog)

„Predivno, srceparajuće i suštinski važno.”

Saigoneer Bookshelf

„Ova kompleksna saga ima moćan zamah... Ubedljivost pojačanih emocija, gubitka života i uništenja kulture, snage i moralne čvrstine preživelih, naglašeni su izrekama i poslovicama starog Vijetnama. Naš doživljaj pojačava učenje istorije jedne zemlje s različitih gledišta kroz reči veštog i strastvenog pripovedača.”

Otago Daily Times (Novi Zeland)

„Ke Mai unosi pesničku liriku u svoje kazivanje... Priča polako i primamljivo uključuje vijetnamske običaje i jezik... Dok Vijetnam postaje sve važniji za australijsku stratešku i ekonomsku budućnost u Aziji, teško je naći blaži i prijatniji način da se upozna njegov razvoj u dvadesetom veku.”

Azijsko udruženje Australije

„Autentično... Struktura ove knjige je zaista genijalna.”

ABC (Australijski državni radio)

„Ispričana s pesničkom štedljivošću i snagom, *Planine pevaju* prikazuje izuzetnu Diju Lan i njenu unuku Huong, koje nalaze način da prenesu priče iz prošlosti, priče o opstanku uprkos invaziji, surovosti i nezamislivom gubitku i odlučnom istrajanju dok se Vijetnam radikalno menja oko njih na zemlji njihovih predaka.”

The Sydney Morning Herald

„Dobra priča može nas naučiti istini o svetu, a *Planine pevaju* je dirljiv roman koji se pojavljuje u pravom trenutku i svedoči o zverstvima prošlosti koja odjekuju u sadašnjosti.”

The Saturday Paper (Australija)

„Od gladi do rata, Ngujen Pan Ke Mai u svoj epski roman *Planine pevaju* utkiva priče o onome kroz šta su prošli njena porodica i prijatelji.”

The Straits Times (Singapur)

„*Planine pevaju* se može čitati na više načina: kao istorija pretočena u epsku fikciju, kao ratna priča, kao porodična saga o ljubavi i mržnji, podeli i potencijalnom spasenju... Ono zbog čega je *Planine pevaju* odličan, a ne samo dobar roman, jeste način na koji Ke Mai u svoju iskrenost unosi istinsku ljudskost.”

The South China Morning Post

„Sveže i u suštini ohrabrujuće.”

Asian Review of Books

„Prvi roman Ngujen Pan Ke Mai ‘uzurpira kolonizatora’ i ogoljava nepreboljenu traumu njene zemlje.”

The National

„Sasvim lična, ali izrazito vijetnamska priča o domu, porodici i nadi.”

The Adelaide Advertiser (Australija)

PLANINE PEVAJU

» *roman* «

NGUJEN PAN KE MAI

Preveo sa engleskog
Boban Jakovljević

Stela

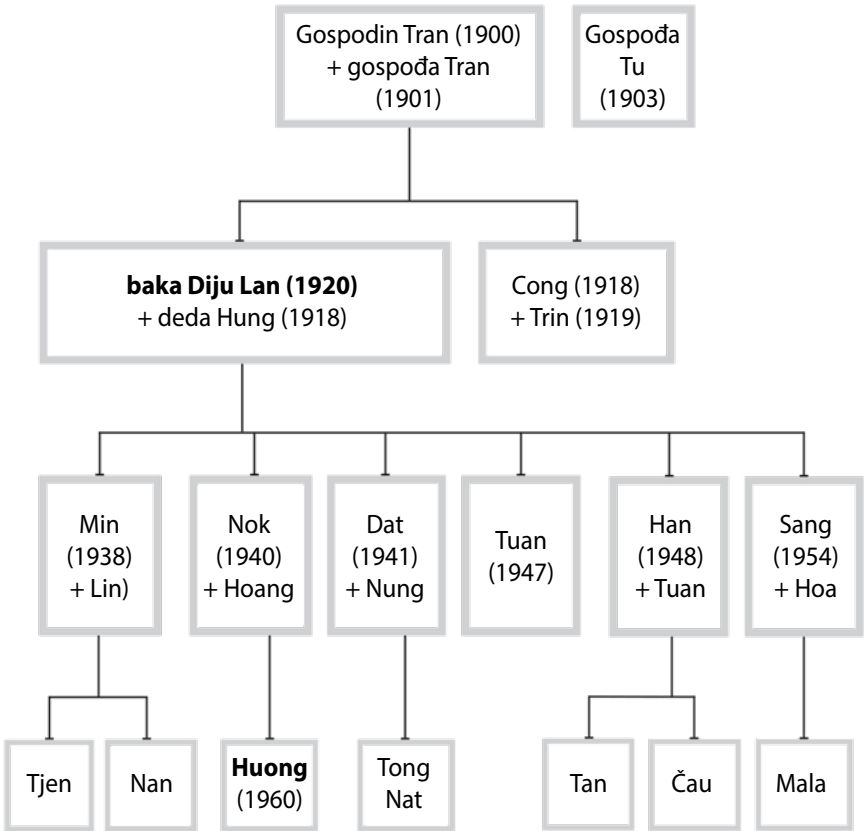
☞ Za moju baku, koju je odnela Velika glad, za mog dedu, koji je umro zbog zemljišne reforme, i za mog strica, čiju je mladost progutao Vijetnamski rat. Za milione ljudi, Vijetnamaca i ostalih, koji su izgubili život u ratu. Nek naša planeta ne vidi više nijedan oružani sukob.

Ova knjiga je umetničko delo.
Iako su veliki istorijski događaji stvarni, junaci i
događaji su plod piščeve mašte.
Svaka sličnost sa živim ili preminulim osobama
potpuno je slučajna.

SADRŽAJ

Najviše planine	19
Krvavi pirinač	21
Proročanstvo	35
Ustajanje i ponovni pad	57
Velika glad	89
Dar mog oca	107
Zemljišna reforma	137
Put na Jug	153
Bekstvo	169
Tajna moje majke	197
Odredište	225
Momak sa sela	245
Put do sreće	269
Moj ujak Min	281
Suočavanje s neprijateljem	307
Pesme moje bake	319
ZAHVALNICA	321
Osvajanje mnogih planina	325

PORODIČNO STABLO TRANOVIH

Najviše planine

Hanoj 2012.

Baka mi je govorila da kad naši preci umru, oni naprosto ne nestaju već nastavljaju da bdiju nad nama. I sad osećam da me ona gleda dok krešem šibicu i palim tri mirišljava štapića. Na predačkom oltaru, iza drvenog zvona i tanjira hrane koja se puši, oko moje bake blista dok se narandžastoplavi plamenovi dižu gutajući štapiće. Otresam štapiće da bih ugasila vatru. Dok se štapići puše, kolutovi dima i mirisa spiralno se uzdižu ka nebesima, pozivajući duhove mrtvih da se vrate.

„*Bà ơi*”, šapćem, dižući štapić iznad glave. Kroz veo izmaglice što razdvaja naša dva sveta, ona mi se smeši.

„Nedostaješ mi, bako.”

Nalet povetarca kroz otvoren prozor miluje mi lice, kao nekad bakina ruka.

„Huong, voljena moja unuko.” Drveće pod mojim prozorom šušti njene reči. „Kraj tebe sam, uvek.”

Spuštam mirišljave štapiće u činiju ispred bakinog portreta. Njeno blago lice blista obavijeno mirišljavim isparenjima. Posmatram ožiljke na njenom vratu.

„Sećaš li se šta sam rekla, mila?” njen glas žamori kroz nemirne grane. „Izazovi s kojima se vijetnamski narod suočio kroz istoriju visoki su poput najviših planina. Ako stojiš preblizu, nećeš moći da vidiš njihove vrhove. Kad se odmakneš od tokova života, dobićeš punu sliku...”

Krvavi pirinač

Hanoj, 1972–1973.

Baka me drži za ruku dok koračamo prema školi. Sunce je veliko žumance što viri kroz niz limenih krovova kuća. Nebo je plavo kao omiljena košulja moje majke. Pitam se gde je sada moja majka. Je li našla mog oca?

Stežem okovratnik jakne dok vetar šiba oko nas podižući oblak prašine. Baka se saginje i pokriva mi nos svojom maramicom. Moja školska torba klati joj se s jedne ruke, dok dlanom druge pokriva svoje lice.

Nastavljamo dalje čim se vetar smiri. Napinjem sluh, ali ne čujem nijednu pticu. Gledam, ali nigde duž naše staze ne vidim nijedan cvet. Oko nas nema trave, samo gomile razbijenih cigala i iskri-vljenog metala.

„Guava, čuvaj se.” Baka me odvlači od kratera bombe. Oslovljava me nadimkom da bi me zaštitila od zlih duhova za koje veruje da lebde iznad zemlje tražeći lepu decu koju će oteti. Rekla je da bi ih privuklo moje pravo ime Huong, koje znači „miomiris”.

„Kad se danas vratiš kući, dobićeš svoju omiljenu hranu, Guava”, kaže mi baka.

„Fo supu s rezancima?” Poskakujem od radosti.

„Da... Nisam mogla da kuvam zbog bombardovanja. Ali sad je mirno, pa hajde da proslavimo.”

Pre nego što stignem da odgovorim, sirena razbija trenutak mira. Ženski glas urla sa zvučnika okačenog na drvo: „Pažnja, građani!

Pažnja, građani! Američki bombarderi se približavaju Hanoju. Na sto kilometara su.”

„*Ôi trời đất ơi!*”¹ zapomaže baka. Trči vukući me za sobom. Reke ljudi izlivaju se iz kuća kao mravi iz srušenog mravinjaka. Izdaleka, s vrha Hanojske opere, čuje se zavijanje sirena.

„Onamo.” Baka hita prema skloništu iskopanom u obali kraj puta. Povlači teški betonski poklopac.

„Nema mesta”, viče neko odozdo. Unutar okrugle rupe dovoljno velike samo za jednu osobu, napola kleči jedan muškarac. Blatnjava voda dopire mu do grudi.

Baka užurbano zatvara poklopac. Vuče me prema drugom skloništu.

„Pažnja, građani! Pažnja, građani! Američki bombarderi se približavaju Hanoju. Na šezdeset kilometara su. Oružane snage se spremaju za odbranu.” Ženski glas zvuči ozbiljnije. Sirene su zaglušujuće.

Idemo od skloništa do skloništa i sva su puna. Ljudi jure ispred nas kao ptice slomljenih krila, ostavljajući bicikle, kolica, torbe. Jedna devojčica stoji sama i vrišti dozivajući roditelje.

„Pažnja, građani! Pažnja, građani! Američki bombarderi se približavaju Hanoju. Na trideset kilometara su.”

Pometena od straha, saplicem se i padam.

Baka me povlači na noge. Baca moju školsku torbu kraj puta i saginje se da joj se popnem na krkače. Trči obavivši ruke oko mojih nogu.

Tutnjava je sve bliže. Izdaleka se razležu eksplozije. Držim se za bakina ramena znojavim rukama, zagnjurivši lice u njena leđa.

„Pažnja, građani! Pažnja, građani! Još američkih bombardera se približava Hanoju. Na sto kilometara su.”

„Bežite u školu. Neće bombardovati školu”, viče baka grupi žena koje vuku malu decu u naručju i na leđima. Sa pedeset dve godine baka je snažna. Juri pored tih žena i stiže one ispred nas. Dok poskakujem gore-dole, priljubljujem lice uz njenu dugu crnu kosu koja

¹ O bože. (Prim. lekt.)

miriše kao kosa moje majke. Sve dok mogu da udišem njen miris, biću bezbedna.

„Huong, trči sa mnom.” Baka je čučnula ispred moje škole dah-
ćući. Uvlači me u školsko dvorište. Baca se u prazno sklonište pored
jedne učionice. Dok uklizavam pored nje, voda mi se diže do struka,
obujmljujući me svojim ledenim rukama. Tako je hladno. Početak
je zime.

Baka podiže ruke i navlači poklopac. Grli me, a dobovanje nje-
nog srca damara kroz moj krvotok. Zahvaljujem Budi što nam je
dao ovo sklonište dovoljno veliko za obe. Strahujem za svoje rodite-
lje na bojištu. Kad će se vratiti? Jesu li videli ujaka Data, ujaka Tuana
i ujaka Sanga?

Eksplozije se približavaju. Zemlja se ljulja kao ležaljka za spava-
nje. Pritiskam dlanove uz uši. Voda se diže natapajući mi lice i kosu,
zamućujući mi vid. Kroz mali otvor po glavi me zapljuskuju prašina
i kamenčići. Čuje se protivavionska paljba. Hanoj uzvraća. Još ek-
splozija. Sirene. Jauci. Snažan smrad paljevine.

Baka sklapa šake pred grudima. „*Nam Mô A Di Đà Phật, Nam
Mô Quan Thế Âm Bồ Tát.*”² Bujice molitvi Budi izlivaju se s njenih
usana. Sklapam oči oponašajući je.

Bombe nastavljaju da tutnje. Sledi minut tišine. Oštar, vrišteći
zvuk. Skupljam se. Strahovita eksplozija odiže mene i baku ka po-
klopcu skloništa. Bol mi pomračuje vid.

Dočekujem se stopalima na bakin stomak. Ona žmuri, šaka sklo-
pljenih kao lotosov pupoljak ispred grudi. Moli se dok se grmljavina
stišava i dok se oko nas razležu krici.

„Bako, plašim se.”

Usne su joj modre, drhti od hladnoće. „Znam, Guava... I ja se
plašim.”

„Bako, ako bombarduju školu, hoće li... hoće li se ovo sklonište
srušiti?”

² Namo Amitaba Buda, Namo Avalokitešvara Bodisatva. (Prim. lekt.)

Ona se meškolji u ograničenom prostoru, privlačeći me u naručje. „Ne znam, dušo.”

„Ako se sruši, hoćemo li umreti, bako?”

Čvrsto me grli. „Guava, ako bombarduju ovu školu, naše sklonište bi moglo da se sruši, ali umrećemo samo ako Buda dozvoli da umremo.”

NISMO POGINULE toga dana u novembru 1972. Kad su sirene označile prestanak opasnosti, baka i ja smo izašle iz skloništa drhteći kao prutevi. Oteturale smo se na ulicu. Nekoliko zgrada bilo je srušeno i šut se rasuo duž naše staze. Milele smo preko gomila šuta kašljući. Kuljajući dim i uskovitlana prašina pekli su mi oči.

Stežem bakinu ruku gledajući žene kako kleče i mole se pored leševa čija su lica prekrivena pohabanim slamnatim prostirkama. Noge tih leševa štrče prema nama. Osakaćene, krvave noge. Na jednoj nožici visi ružičasta cipela. Ubijena devojčica možda je moja vršnjakinja.

Mokra do kože i blatnjava, baka me vuče za sobom koračajući sve brže i prolazi pored razbacanih delova tela i srušenih kuća.

Ali naša kuća ispod stabla drveta *bàng* stoji okupana veličanstvenom, neprikladnom sunčevom svetlošću. Nekim čudom ostala je neoštećena. Odvajam se od bake i trčim da zagrlim ulazna vrata.

Baka hita da mi pomogne da se presvučem i ušuškava me u krevet. „Ostani kod kuće, Guava. Siđi dole ako naiđu avioni.” Pokazuje prema skloništu koje je moj otac iskopao u zemljanom podu kod ulaza u spavaću sobu. Sklonište je dovoljno veliko za nas dve i suvo je. Osećala sam se bolje skrivajući se tamo, pod budnim pogledima mojih predaka čije je prisustvo zračilo s porodičnog oltara postavljenog na vrh naše police za knjige.

„Ali... kuda ćeš ti, bako?”, upitala sam.

„U moju školu, da vidim treba li mojim učenicima pomoć.” Navukla mi je naše debelo ćebe do brade.

„Bako, ali ako nije bezbedno...”

„To je samo dva bloka odavde, Guava. Dotrčaću kući čim čujem sirenu. Obećavaš da ćeš ostati ovde?”

Klimnula sam glavom.

Baka je krenula prema vratima, ali onda se vratila do mog kreveta i spustila mi toplu šaku na lice. „Obećavaš da nećeš odlutati napolje?”

„*Cháu húa.*”³ Nasmešila sam se da bih je uverila. Nikada me nikuda nije puštala samu, čak ni tokom meseci kad nije bilo bombardovanja. Uvek se plašila da ću se nekako izgubiti. Pitala sam se jesu li moja tetka i ujaci u pravu kad kažu da me baka previše štiti zbog užasnih stvari koje su se desile njenoj deci?

Kad su se vrata zatvorila za njom, ustala sam i uzela svoju svesku. Umočila sam vrh pera u mastionicu. „Voljena majko i oče”, napisala sam u novom pismu roditeljima, pitajući se da li će moje reči ikad stići do njih. Kretali su se sa svojim trupama i nisu imali fiksnu adresu.

ČITALA SAM *Bạch Tuyết và bảy chú lùn*,⁴ uronjena u svet Snežane i njenih prijatelja, sedam patuljaka, kad je baka stigla kući noseći moju školsku torbu. Ruke su joj krvarile, povređene dok je pokušavala da izvuče ljude zarobljene ispod ruševina. Privukla me je na grudi i dugo me čvrsto stezala.

Te noći sam se zavukla pod naše ćebe slušajući bakine molitve i ritmičnu jeku njenog drvenog zvona. Molila se Budi i nebesima da pomognu i okončaju rat. Molila se za bezbedan povratak mojih roditelja i ujaka. Ja sam zažmurila pridruživši se baki u molitvi. Jesu li mi roditelji živi? Nedostajem li im koliko i oni meni?

Htele smo da ostanemo kod kuće, ali vanredna saopštenja na svim javnim medijima naredila su svim stanovnicima da napuste Hanoj. Baka je trebalo da odvede svoje učenike i njihove porodice na jedno daleko mesto u planinama, gde će nastaviti da im drži časove.

„Bako, kuda ćemo?”, pitala sam je.

„U selo Ha Ban, tamo bombe neće moći da nas nađu, Guava.”

³ Obećavam. (Prim. lekt.)

⁴ *Snežana i sedam patuljaka*. (Prim. lekt.)

Pitala sam se ko je odabrao tako lepo ime za selo. *H.a B.nh* su bile reči nošene na krilima golubica naslikanih na zidovima učionice u mojoj školi. *H.a B.nh* je u mom snu bilo plave boje – boje nade u povratak mojih roditelja. *H.a B.nh* je značilo nešto jednostavno, neopipljivo, a opet, nešto što nam je najviše značilo: *mir*.

„Je li to selo daleko, bako? Kako ćemo tamo stići?”

„Peške. Dotle je samo četrdeset jedan kilometar. Moći ćemo to zajedno, šta kažeš?”

„Šta ćemo za hranu? Šta ćemo jesti?”

„Ma ništa ne brini. Seljaci će nas hraniti onim što imaju. U teškim vremenima ljudi su dobri.” Baka se nasmešila. „Da mi pomogneš s pakovanjem?”

Dok smo se spremale za putovanje, bakin glas je zvonio pored mene u pesmi. Imala je sjajan glas, baš kao moja majka. Imale su običaj da smišljaju smešne pesmice, da pevaju i smeju se. O, kako su mi nedostajali ti srećni trenuci. Sada, dok je baka pevala, prostrana pirinčana polja raširila su svoje zelene ruke da me prime, rode su me podigle na svojim krilima, reke su me ljuljale na svojim talasima.

Baka je raširila naš putni zavežljaj. Na sredinu je stavila našu odeću, pa moju svesku, olovku, mastionicu i njen materijal za nastavu. Na vrh je stavila svoje molitveno zvono, pa je uvezala suprotne krajeve tkanine i napravila zavežljaj koji će nositi preko ramena. Na drugo rame je okačila dugačku bambusovu cev punu nekuvanog pirinča. Moju školsku torbu već je bila napunila vodom i hranom za put.

„Koliko ćemo biti odsutne, bako?”

„Nisam sigurna. Možda nekoliko nedelja?”

Stajala sam pored police za knjige prelazeći šakama preko hrbata knjiga. Vijetnamske bajke, ruske bajke, Ngujen Kijenova *Kći prodavca ptica*, *Ostrvo s blagom* od nekog stranog pisca čije ime ne umem da izgovorim.

Baka se nasmejala gledajući gomilu knjiga u mojim rukama. „Ne možemo da ponesemo toliko, Guava. Odaberi jednu. Pozajmićemo još kad stignemo tamo.”

„Ali čitaju li seljaci knjige, bako?”

„Moji roditelji su bili seljaci, sećaš se? Imali su sve knjige koje ti mogu pasti na um.”

Ponovo sam pregledala policu za knjige i odabrala Doan Đoijev roman *Južne zemlje i šume*. Možda je moja majka stigla u *miên Nam*, južnu zemlju u kojoj je upoznala mog oca. Morala sam znati više o njihovom odredištu koje su Francuzi bili odsekli od nas, a sad je pod američkom okupacijom.

Baka je na ulazna vrata zalepila poruku kojom obaveštava moje roditelje i ujake da nas, u slučaju da su se vratili, mogu naći u selu Ha Ban. Dodirnula sam ulazna vrata pre nego što smo pošle. Pod prstima sam osetila smeh mojih roditelja i ujaka. Kad se danas, posle toliko godina, osvrnem na to, i dalje se pitam šta bih ponela da sam znala šta će nam se desiti. Možda crno-belu sliku mojih roditelja s njihovog venčanja. Ali znam i da na ivici smrti nema vremena za nostalgiju.

U bakinoj školi pridružile smo se gomili nastavnika, učenika i njihovih porodica, od kojih je nekolicina imala bicikle natovarene prtljagom, a onda smo krenuli peške, utopivši se u masu ljudi koji su napuštali Hanoj. Iz straha od bombardera svi su nosili tamnu odeću, a metalni delovi vozila bili su pokriveni da bi sprečili odsjaj sunca. Niko nije razgovarao. Čula sam samo korake i povremeni plač beba. Užas i briga urezali su se na lica ljudi.

Bilo mi je dvanaest godina kad smo krenule na to pešačenje dugo četrdeset jedan kilometar. Putovanje je bilo naporno, ali bakina ruka grejala je moju kad bismo se našle na udaru ledenog vetra. Da ne bih bila gladna, baka mi je davala svoju hranu, pretvarajući se da je već sita. Pevala mi je bezbroj pesama da bi odagnala moje strahove. Kad sam bila umorna, baka me je nosila na leđima, a njena duga kosa obujmila bi mi lice. Umotavala me je u svoju jaknu kad je sipila kiša. Stopala su joj bila krvava i prekrivena žuljevima kad smo napokon stigle u selo Ha Ban u dolini okruženoj planinama.

Boravile smo kod dvoje starijih seljaka – gospodina i gospode Tung, koji su mene i baku pustili da spavamo na podu njihove dnevne sobe. U njihovoj maloj kući nije bilo više prostora. Prvog dana u Ha

Banu baka je otkrila staru stazu koja je uz najbližu planinu vijugala do jedne pećine. Neki seljani odabrali su tu pećinu za svoje sklonište. Baka je zaključila da moramo da im se pridružimo. Iako je gospodin Tung rekao da Amerikanci nikad neće bombardovati selo, baka i ja smo sledeći dan provele uvežbavajući penjanje i spuštanje stazom. Ponovile smo to toliko puta da mi se činilo da će mi noge otpasti.

„Guava, moramo biti u stanju da stignemo ovamo čak i noću i bez svetla”, rekla je baka, stojeći u pećini sva zadihana. „I obećaj da se nikad nećeš udaljavati od mene, u redu?”

Posmatrala sam leptire kako lepršaju oko ulaza. Žudela sam da istražim pećinu. Videla sam seosku decu kako se gola kupaju u jezer-cetu, jašu bivole kroz blatnjava polja i penju se na drveće da bi skinula ptičja gnezda. Htela sam da zamolim baku da me pusti s njima, ali ona me je gledala tako zabrinuto da sam samo klimnula glavom.

Kad smo se smestile u svoj privremeni dom, baka je gospođi Tung dala naš pirinač i nešto novca, i pomagale smo u pripremi hrane, brale povrće iz bašte i prale sudove. „Ah, mnogo mi pomažete”, rekla mi je gospođa Tung i ja sam osetila da sam malo porasla. Njena kuća je bila drugačija, ali je na neki način mnogo ličila na moju kuću u Hanoju, s prozorima prekrivenim crnim papirom kako američki bombarderi noću ne bi videli nikakav trag našeg života.

Baka je delovala ljupko dok je predavala u dvorištu seoskog hrama, a njeni učenici čučali su na zemlji ozarenih lica. Nijedno predavanje nije završavala dok ih ne bi naučila neku od svojih pesama.

„Rat nam može uništiti kuće, ali ne može ugasiti naš duh”, rekla je baka. Njeni učenici i ja bismo zapevali tako glasno da bi nam glasovi pukli, a zvučali smo baš kao one žabe što bi nam se pridružile iz obližnjih pirinčanih polja.

Radnja knjige *Južna zemlja i šume* dešava se 1945, a početak je opčinjavajući. Mogla sam da vidim bujno obilje Juga i njegove ve-sele, štedre ljude. Jeli su zmije i jelene, lovili krokodile i sakupljali med u gustim mangrovim šumama. Podvlačila sam komplikovane reči i egzotične južnjačke termine, a baka bi mi ih objašnjavala kad bi našla vremena. Plakala sam s Anom koji je izgubio roditelje dok

su bežali od surovih francuskih vojnika. Pitala sam se zašto strane vojske stalno napadaju našu zemlju. Prvo Kinezi, pa Mongoli, onda francuski, pa japanski i sad američki imperijalisti.

Dok sam u mašti bežala na Jug, bombe su padale na Hanoj, srce našeg severa. Bio dan ili noć, kad god bi odjeknuo gong, baka bi me uhvatila za ruku i povukla me prema planini. Trebalo nam je trideset minuta da se popnemo do skloništa i nije mi bilo dozvoljeno da se odmaram. Dok bismo stigle do pećine, džinovske metalne ptice tutnjale bi pored nas. Držala sam se za baku, zahvalna što imamo pećinu, ali sam u isto vreme mrzela naše sklonište: odatle ću gledati kako moj grad nestaje u plamenu.

Nedelju dana po našem dolasku u Ha Ban jedan američki avion je pogoden i njegov pilot je uspeo da usmeri oštećenu letelicu ka selu. Iskočio je s padobranom. Drugi avioni su mitraljirali i raketirali oblast dok su pokušavali da ga spasu. Mnogo kasnije izašle smo iz planinske pećine i zatekle delove tela rasute po vijugavim seoskim ulicama. Baka mi je pokrila oči kad smo stigle do niza stabala sa čijih su grana visile ljudske iznutrice.

Prošle smo pored srušenog seoskog hrama. Prvo smo začule uzbuđeni žamor, a onda ugledale grupu ljudi kako prema nama vodi jednog belca. Ruke muškarca u prljavom zelenom kombinezonu bile su vezane na leđima. Glava mu je bila pognuta, ali ipak je bio viši od svih oko sebe. Krv mu je tekla niz lice, a plava kosa bila mu je poprskana blatom. Trojica vijetnamskih vojnika išla su za njim uperivši mu duge puške u leđa. Na desnom rukavu muškarčeve uniforme s mržnjom sam zapazila crveno-belo-plavu američku zastavicu.

„*Giết thằng phi công Mỹ. Giết nó đi, giết nó!*”,⁵ neko je iznenada povikao.

„Ubijte ga! Ubijte američko pilotsko đubre!”, grmela je masa odobravajući.

Stisnula sam pesnice. Ovaj čovek je bombardovao moj grad. Agresija njegove zemlje razdvojila me je od roditelja.

⁵ „Ubij američkog pilota. Ubij, ubij!” (Prim lekt.)

„Cela porodica mi je mrtva zbog tebe. Umri!”, vrisnula je jedna žena, hitnuvši kamenicu na Amerikanca. Trepnula sam kad ga je kamen pogodio u grudi.

„Mir!”, viknuo je jedan vojnik. Baka i nekolicina drugih požurili su do uplakane žene, zagrlili je i odveli.

„Pravda će biti zadovoljena, braćo i sestre”, rekao je vojnik okupljenima. „Molim vas, moramo da ga odvedemo u Hanoj.”

Posmatrala sam pilota dok je prolazio pored mene. Nije ni pisnuo kad ga je kamen pogodio. Samo je još niže oborio glavu. Nisam bila sigurna, ali učinilo mi se da vidim kako mu niz lice teku suze pomešane s krvlju. Dok ga je masa pratila urlajući i vrišteći, zadrhtala sam pitajući se šta bi se desilo mojim roditeljima ako bi se suočili sa svojim neprijateljima.

DA BIH OTERALA strah, predala sam se knjizi koja me je približavala majci i ocu. Udisala sam miris mangrovih šuma, njušila pove-tarac s reka punih ribe i kornjača. Činilo se da Jug obiluje hranom. Hranom koja će mojim roditeljima pomoći da prežive ako se domognu svog odredišta. Ali da li će Jug i dalje biti ovako bujan iako je tamo američka vojska? Delovalo je da ona uništava sve što joj se nađe na putu.

Dok sam se bližila poslednjim stranicama, zadržavala sam dah. Želela sam da An nađe svoje roditelje, ali umesto toga, on se pridružio gerilcima Vijetmina da bi se borio protiv Francuza. Rekla sam mu da to ne radi, ali on je već bio uskočio u sampan i počeo da vesla, nestajući u belom prostoru što se proteže iza poslednje reči u knjizi.

„An je trebalo više da se potrudi da nađe roditelje”, rekla sam baki, odgurnuvši knjigu.

„Pa u vreme rata ljude pokreće rodoljublje, spremni su da žrtvuju svoje i živote svojih porodica za zajednički cilj.” Podigla je pogled s moje poderane košulje koju je krpila.

„Zvučiš baš kao moji nastavnici.” Setila sam se brojnih lekcija o deci koja su smatrana junacima jer su se raznela bombama da bi ubila francuske ili američke vojnike.

„Hoćeš li da znaš šta stvarno mislim?” Baka se nagnula prema meni. „Ja nisam zagovornica nasilja. Niko od nas nema pravo da oduzme život drugog ljudskog bića.”

SREDINOM decembra počelo je da se šuška da je sad bezbedno da se vratimo kući, da će se američki predsednik Nikson odmoriti od rata da bi uživao u svom božićnom prazniku mira i saosećanja. Ljudi su napustili skloništa i nagnuli na puteve koji su ih odveli do našeg glavnog grada. Oni koji su to sebi mogli da priušte unajmili su kola koja su vukli bivo ili krava, ili su zajednički platili vožnju kamionom. Oni bez novca morali su da prepešače ceo put.

Mi nismo pošli s njima. Baka je zamolila svoje učenike i njihove porodice da ostanu gde su. Mora da joj je Buda tako rekao. Osamnaestog decembra 1972. iz planinske pećine smo gledali kako se naš grad pretvara u buktnju.

Za razliku od prethodnih napada, bombardovanje ovog puta nije prestalo. Nastavilo se tokom sledećeg dana i noći. Trećeg dana baka i nekoliko odraslih izašli su po hranu i vodu. Baka je veoma dugo bila odsutna. Sa sobom je dovela i gospodina i gospođu Tung. Dok se gospođa Tung žalila na kolena, gospodin Tung nam je rekao da su Amerikanci upotreбили svoje najmoćnije oružje protiv Hanoja: bombardere B-52.

„Rekli su da će nas bombardovati dok nas ne vrate u kameno doba”, rekao nam je, škrgućući zubima. „Nećemo im dozvoliti.”

Hanoj je goreo i bombe su padale dvanaest dana i noći. Kad je bombardovanje najzad prestalo, zavladała je takva tišina da sam čula pčele kako zuje među granama drveća. I baš kao te marljive pčele, baka se vratila svom odeljenju, a seljani svojim poljima.

Nedelju dana kasnije stigla je grupa vojnika. Stojeći na preostalim stepenicima hrama, jedan vojnik nam se obratio sa širokim osmehom na izmoždenom licu. „Porazili smo one zle bombardere!” Mahnuo je stisnutom pesnicom. „Naše odbrambene trupe oborile su osamdeset jedan neprijateljski avion, od toga trideset četiri bombardera B-52.”

Oko mene se razleglo klicanje. Sad možemo bezbedno da se vratimo kući. Ljudi su se grlili, plakali i smejali se.

„Nikad neću zaboraviti vašu dobrotu”, rekla je baka našim domaćinima. „*Một miếng khi đói bằng một gói khi no.*” Jedan zalogaj u gladi jednak je gozbi u obilju.

„*Lá lành đùm lá rách*”, odgovorila je gospođa Tung. Neoštećeni listovi čuvaju pokidane. „Kod nas ćete uvek biti dragi gosti.” Stisnula je bakinu ruku.

Nasmešila sam se očarana kad god bi u razgovor bila udenuta neka izreka. Baka mi je govorila da su izreke suština mudrosti naših predaka koja se usmeno prenosila s kolena na koleno, još pre nego što je nastalo naše pismo.

Srca ispunjenih nadom, satima smo pešačile da bismo se vratile u Hanoj.

Očekivala sam pobedu, ali kud god bih pogledala videla sam razaranje. Veliki deo mog lepog grada bio je pretvoren u ruševine. Bombe su bačene na Kam Tjen, moju ulicu, i na obližnju bolnicu Bahmaj u kojoj je moja majka radila. Poginulo je mnogo ljudi. Kasnije ću se vratiti u odeljenje u kojem će nedostajati petnaestoro mojih drugara.

I naša kuća! Bila je srušena. Naše *bàng* drvo ležalo je preko ruševina. Baka je pala na kolena. Iz dubine duše oteo joj se jauk, prodirući kroz zadah leševa u raspadanju, utapajući se u more beskrajne tuge.

Plakala sam s bakom dok smo odgurivale razbijene cigle i komade betona. Prsti su nam krvarili dok smo tražile bilo šta vredno spasavanja. Našle smo nekoliko mojih knjiga, bakine udžbenike i nešto malo rasutog pirinča. Baka je pokupila svako zrno kao da je drago kamenje. Te noći u mom školskom dvorištu pribile smo se jedna uz drugu, zaklanjajući se od vetra zajedno sa drugim ljudima koji su izgubili domove i skuvala zajednički obrok od pirinča pomešanog s prašinom i umrljanog krvlju.

DA JE NEKO TADA POGLEDAO moju baku, nikad ne bi pomislio da je nekad smatrana za *cánh vàng lá ngọc* – lisku od žada na zlatnoj grani.

Tri meseca ranije, dok se spremala da ode na ratište, majka mi je rekla da je baka rođena u jednoj od najbogatijih porodica u pokrajini Nge An.

„Prebrodila je velike nevolje i najčvršća je žena koju poznajem. Drži se nje i biće ti dobro”, rekla mi je majka dok je pakovala odeću u zelenu naprtnjaču. Školovana za lekara, dobrovoljno se prijavila da ode na Jug i potraži mog oca, koji je otputovao duboko u džungle sa svojom jedinicom i nije nam se javio protekle četiri godine. „Naći ću ga i vratiću ti ga”, rekla mi je i ja sam joj verovala jer ona je uvek ostvarivala sve što bi naumila. Ali baka je rekla da je to nemoguć zadatak. Pokušala je da spreči moju majku da ode, ali uzalud.

Kad je moja majka otišla, nebo ju je ispratilo krupnim kapima kiše kao suzama. Moja majka je provirila iz kamiona koji je kretao i povikala: „*Huong ơi, mẹ yêu con!*”⁶ Tada mi je prvi put rekla da me voli i plašila sam se da će biti poslednji. Kiša je pljuštala po nama i progutala ju je kao gladna bujica.

Te noći i mnogo sledećih noći baka mi je otvarala vrata svog detinjstva ne bi li zaustavila moje suze. Njene priče bi me ponele i prenele na vrh brda u Nge Anu, gde sam mogla da ispunim pluća mirisom pirinčanih polja, da napajam oči pogledom na reku Lam i postanem zelena tačka u vencu Anamskih planina. U njenim pričama osećala sam slatkoću *sim* bobica na jeziku, skakavce kako mi skaču u šakama i spavala sam u visećoj ležaljci ispod neba posutog treperavim zvezdama.

Zapanjila sam se kad mi je baka rekla da joj je život upropastilo proročanstvo jednog vidovnjaka i da je preživela francusku okupaciju, japansku invaziju, Veliku glad i zemljišnu reformu.

Dok se rat nastavljao, bakine priče su me održavale u životu i davale mi nadu. Shvatila sam da je svet zaista nepošten i da moram odvesti baku nazad u njeno selo da traži pravdu, a možda čak i da se osveti.

⁶ O, Huong, volim te. (Prim. lekt.)